

„A gyerekek, a fiatalok alig beszélnek anyanyelvüket”

Milyen kicsi tud lenni a világ, jutott eszembe, miközben Fekete Sándorné Hajnal Mária megpróbált válaszolni kérdéseink özönére, a szorgos kezek munkáját dicsérő otthonában, Dobradópusztán. Beszélgetéseink valójában rögvést elkezdődtek, mielőtt a kiskapun át beléptünk családi házának rendezett portájára. Invitálására a hús ebédlőben elevenítette fel kis falujuk népszokásait, a régi énekeket, nép- és katonadalokat, amelyekre Bodor Anikó is felfigyelt (Bodor Anikó: Vajdasági magyar népdalok, IV., V. kötet). Mária igyekezett mindenről beszélni, miközben meleg vendégszeretetét élveztük. Megdicsérte azt 2016 nyarán egy orosz nyelvész kutató is, **dr. phil. Gleb Pilipenko**, az Orosz Tudományos Akadémia (OTA) Szlavisztikai Intézete (SZI) Szláv Nyelvtudományi Osztályának munkatársa. A jó modorú, magyarul, szlovénul és szerbül is jól beszélő fiatal tudósembert szívesen fogadták Maradékon, Satricán és Dobradópusztán. Őt minden érdekelte, leginkább mégis az: hogyan élnek a helybeliek, milyenek a szokásaik, mennyire beszélnek a magyarok az anyanyelvüket, a többségi szerb nyelvet, valamint milyen a szerb/horvát nyelv hatása a magyar nyelvre? Hogyan

maradhat meg egy nyelv (pl. a magyar) a többség nyelvének környezetében? A kutató, főleg ha nagyon messziről jön, és korábban nem járt azon a vidéken, csak akkor kaphat megközelítően pontos válaszokat kérdéseire, ha hosszabb időt tölt egy-egy környezetben. Ezt Pilipenko kutató is megerősítette többszöri beszélgetésünk során. Maradékon volt erre alkalmam Berta Gézának, feleségének, Ilonkának, valamint Szabó Józsefnek és feleségének, Ilonkának a jóvoltából. A Szabó házaspárnak köszönhetően – amelynek a vendége is volt aznap (2016. augusztus 13-án) az orosz kutató – részt vehettünk egy négyszáz személyes sátoros lakodalomban. A menyasszonyt, Markovics Erzsébetet, Bettit Dobradópusztáról hozta a maradéki vőlegény, Lendvai József. A menyasszony rokonsága, de főleg a nagyszülei, Markovics Ilonka és János arra kérték szeretett unokájukat, ne felejtse el a dobradói kistemplomot. Akkor sem, ha a maradéki, újonnan felépült Szent Anna-templom szebb és díszesebb. Közben azon is szomorkodtak, igaz, csak rövid ideig, hogy unokalányuk férjhezmenetele után évekig nem lesz *eladó sorba lépő lány* Dobradópusztán...

Érkezés a templomba. Vőfélyek a násznép előtt

A kutató számára sokkal többet mondott a fiatalok lakodalma, a szokások, a templomi, horvát nyelvű szertartás, amelyet Božidar Lusavec maradéki plébános mutatott be. Az énekek azonban magyarul hangzottak el. A maradékiakkal együtt énekelt az ürögi katolikus vendégkórus is – magyarul. Általában ez a szokás a Dobradópusztán és Satrincán minden második vasárnap megtartott szentmiséken is. Horvátul hangzik el az Ige, magyarul az ének. Igaz, a templombúcsúkor, olykor karácsonykor és húsvétkor is a vendég lelkipásztorok magyarul miséznek. *A hetedhét országra szóló*, híres – főleg az orosz vendég miatt – maradéki lakodalomban azonban már főleg szerb dalokat játszottak a zenészek, és csak nagyon ritkán magyart, jobbra az idősebb vendégek kérésére...

Az ifjú házasok az újjáépített maradéki Szent Anna-templomból jövet

Gleb Pilipenko (középen) adatközlőivel: Csepregi Pállal (balról) és Szabó Józseffel

Gleb Pilipenkóval készült beszélgetésemet Fekete Mária juttatta eszembe a minap Dobradópusztán. Úgy érzem, hogy mit sem veszített időszerűségéből, talán azért sem, mert a kutatásait már a közeljövőben folytatni szeretné Szerémségben, főleg az itt élő magyarok körében. Észrevétele szerint a szerémségi magyarok helyzete sokkal összetettebb, mint a Bácskában vagy Bánátban élőké. Az asszimiláció Szerémségben kifejezettebb, és egy hosszabb folyamat következménye. A fiatalok, a gyerekek már alig beszélik anyanyelvüket. Dobradópusztán, Szerémségben szinte az egyetlen magyar (valamivel több mint 100 lakosának 90 százaléka magyar) faluban sincs ez másképp.

Gleb Pilipenko a Moszkvai Lomonoszov Egyetem Filológia Karán 2007-ben diplomázott:

– Szerbhorvát és magyar nyelvet, valamint irodalmat és szociolingvisztikát tanultam. A diplomázás után az Orosz Tudományos Akadémia Szlavisztikai Intézetében doktoráltam 2011-ben. A disszertációm főtémája a vajdasági magyarok szerb nyelvtudása volt. A téma továbbra is érdekelt, ezért újabb módszerekkel folytatom a kutatásaimat. A lingvisztikai antropológia, az élőbeszéd érdekel a leginkább, és hogy az hogyan változik a különböző körülmények hatására. Elmondhatom, hogy a SZI Oroszország egyetlen olyan kutatóintézete, amely interdiszciplináris alapon a közép-, kelet- és délkelet-európai szláv és más, a térségben élő népek történetével, nyelvével, tradícióival, irodalmával, kultúrájával foglalkozik. Magyarságtudományokkal foglalkozó kutatói szorosán együttműködnek az említett régió országainak kutatóival. Elsősorban az egymás nyelvére, kultúrájára, hagyományaira ható jelenségeket vizsgáljuk. Annyi talán még intézetünkről, hogy 1947-ben jött létre Szlavisztikai és

Balkanisztikai Intézet elnevezéssel. Kutatási köre 1968-ban bővült a nem szláv nemzetek nyelvvel, történetével, irodalmával és néphagyományaival. Korunk kihívásainak megfelelően 1996-ban kapta mai nevét.

Gleb Pilipenko az ifjú párral és a boldog nagyszülőkkel: Lendvai Károssal és Terézzel (Maradék), Markovics Jánossal és Ilonkával (Dobradó)

A maradéki élő legendának, Szalács Istvánnak (ül) elmeséléseit órákon át rögzítette a kutató. A képen: Szabó József, felesége, Ilonka, Gleb Pilipenko, Csepregi Pál és Léki Rózsa

A projektum, amelyen dolgozom, közös az OTA és a Szerb Tudományos és Művészeti Akadémia Balkanológiai Intézetével (SZTMABI), vagyis az orosz Szlavisztikai Intézettel és a szerb Balkanológiai Intézettel. A projektum keretében ötödször vagyok Vajdaságban. Először 2012-ben jártam itt, Bánát déli részében, a székelyek életét kutattam. Hertelendyfalván a reformátusok, a többi faluban pedig a katolikusok élete érdekelt. 2013-ban főleg Újvidéken, a telepi magyarok körében gyűjtöttem, bár megtudtam, hogy más városrészekben is élnek magyarok. 2014-ben a Tisza mentén, Adán, Adorjánon, Moholon főleg a többségi magyarság helyzetét vizsgáltam. 2015-ben Nagybecskeken, Muzslyán, Erzsébetlakon kutattam. Szerintem Erzsébetlak fantasztikus falu, egy igazi kis oázis. Most végre 2016-ban Szerémség is sorra kerülhetett. Érdekes és nagyon hasznos az anyaggyűjtésem. Hálás vagyok adatközlőimnek és vendéglátóimnak a lehetőségért, hogy megismerhettem a szerémségi magyarok életét, hagyományait.

• Kívülállóként, messziről jött kutatóként hogyan látja a két nyelv: a szerb és a magyar helyzetét, viszonyát, hiszen különböző nyelvcsaládokról van szó? Tapasztalhatta is: magyarul, szerbül is tanult párhuzamosan.

– A Bácskában és Bánátban gyűjtött anyagot már feldolgoztam. Ennek alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a magyarok identitásmegőrzése az élőbeszédben nyilvánul meg. Minden szó, minden kifejezés fontos, például a földrajzi, a személynevek használatkor. Vizsgáltam a vegyes házasságokban élő családok helyzetét, a szerb és a magyar nyelv használatát mindennapjaikban. Tapasztalatom szerint a vajdasági magyarok kétnyelvűek. A kétnyelvűség, szerintem, a vajdasági magyarok specifikuma. Nem mondható az sem, hogy homogén közösséget alkotnának. Mindig a konkrét helyzet alapján igyekszem minősíteni. Más jelenségekkel találkoztam Észak-Vajdaságban, megint mással a szigetközösségekben, Bánátban vagy Szerémségben. Általánosan viszont inkább azt tapasztaltam a vegyes házasságban élők körében, hogy a szerb házastársak kevésbé sajátították el a magyar nyelvet. Mint mondtam, inkább a magyar házastársak tanulták meg a szerb nyelvet. Magam is jól tudom, mennyire nehéz és bonyolult a magyar nyelv tanulása.

Más-más nyelvcsaládról van szó. A magyar az uráli nyelvcsalád tagjaként a finnugor nyelvek közé tartozik. A szerb az indoeurópai nyelvcsalád szláv ága délszláv nyelvcsoportjának nyugati alcsoportjához tartozik. Az orosz nyelv a keleti szláv nyelvekhez tartozik, ezért könnyebben tanultam meg szerbül, mint magyarul.

Az eddigi kutatásaim alapján azt mondhatom: Vajdaság, ahol sok nemzetiség él, mégis egyedülálló régió Európában. Vannak itt délszlávok, keleti szlávok, románok, németek, magyarok stb. Ebben a szimbiózisban kell hogy megnyilvánuljon a magyarok identitásmegőrzése. Szinte általános jelenségnek számít a szerb szavak használata, nemcsak a közbeszédben, hanem a kultúrában, sőt az irodalomban is.

Fontos lenne a népi hagyományok egymásra hatásának mélyebb, sokoldalúbb elemzése. Szerintem ez jó alapja lehet a nemzetek, a nemzetiségek békés együttélésének, a jószomszédi viszonyoknak.

• **Az utóbbi 20-25 évben történtek, a váláshelyzetek, a délszláv térségben lezajlott háborúk, valamint az ennek következtében**

Vajdaságba érkezett több mint 500 ezer menekült Ön szerint hogyan hatott a térség etnikai összetételére, a kulturális hagyományok megváltozására, az általános biztonságérzetre?

– Külföldről jövő, kívülálló kutatóként is tapasztaltam bizonyos félelmet az őshonos lakosság körében, részben a biztonságérzetük veszélyeztetése miatt. A magyarok nemzeti identitásuk megtartása miatt aggódtak az utóbbi évtizedekben. Ezt főleg az idősebb nemzedék körében tapasztaltam. Régebben számos érdekes történetet megírtam, pl. hogyan működtek együtt a magyarok és az újtelepesek 1945-ben, az 50-es években. Valamennyi arról szólt: hogyan tanították a magyarok az újtelepeseket a földművelésre stb. A főzési, az ételmezési hagyományaik pedig kölcsönösen hatottak egymásra. Ezek olyan példák, amelyek az újabb időkben is útmutatók lehetnek.

• **A felgyorsult informatikai társadalom világában sok minden változik, és a médiumok – jó, rossz – hatása sem mellékes. Hiszen az iskolaudvarokban nem (csak) etnikai alapon robbannak ki összetűzések a diákok körében.**

Bevallása szerint ilyen lakodalomban nem volt még – Gleb Pilipenko

– Lépten-nyomon agresszióval találkozhatunk már a gyerekek körében is. A technika, a különböző ráhatások mellett nagy a szülők és az iskola felelőssége. Az egymásra épülő nevelésnek sokkal nagyobb figyelmet kellene szentelni. Ezt szinte mindenütt tapasztaltam.

• **Előre tudta, hogy hol fog kutatni, vagy spontán, találomra ment el egy-egy településre?**

– A gyűjtési útvonalat, a terepmunkát a Balkanológiai Intézet szervezte. Biljana Skimić, a SZTMA Balkanológiai Intézetének munkatársa a projektum vezetője. Sokat segített a kutatásaim lebonyolításában. Úgyszintén köszönetet szeretnék mondani a Vajdaságban működő magyar művelődési egyesületeknek, amelyek helyi szinten minden támogatást megadtak. A legnagyobb köszönet mégis az adatközlőimetre, akik nélkül lehetetlen lett volna a kutatás megvalósítása.

Magam is megtapasztaltam: a magyarok vendégszeretők, olyannyira, hogy kedvem van újra visszajönni és tovább kutatni. Emlékezetes és tanulságos számomra a beszélgetés a 90 éves

Szalács István bácsival (az idén áprilisban lépett a 93. életévébe – a szerz. megj.), Szabó Ilonka édesapjával Maradékon. Ő sok mindent átélt, élő tanúja a térség történelmének. Kutatásaim során inkább a mindennapok kisembereinek életét vizsgáltam. Nem kutattam az intézményekben, a politikai szférában. A Magyar Tanszékre azért ellátogattam Újvidéken, még a korábbi években. Az összegyűjtött anyagot több módszer szerint vizsgálom majd.

A szerémségi magyarok nyelvi helyzetét össze szeretném hasonlítani a Bácskában, Bánátban élő magyarokéval. Hogy miért, milyen társadalmi körülmények hatására beszélik mind kevésbé magyar anyanyelvüket a gyerekek Szerémségben, még Maradékon is, ahol ismét tanulhatnak magyarul az iskolában. Ennek tanulmányozásához minél több anyagot össze kell gyűjtenem. Az orosz Szlavisztikai Intézetünk a jövőben is együttműködik majd a belgrádi Balkanológiai Intézettel.

Fotók: Stanyó Tóth Gizella

